Laima Okunevičiūtė Neverauskienė
Julija Moskvina
Arūnas Pocius

Lietuvos darbo rinkos pokyčiai ekonomikos krizės sąlygomis ir darbo rinkos politikos priemonių vertinimas

Įvadas

Pasaulinė ekonomikos krizė ir ilgai besitęsiantys jos padariniai, staigūs pokyčiai ūkio struktūroje atskleidė silpnąsias darbo rinkų reguliavimo sritis ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse.

Ekonomikos nuosmukio metu galima stebėti, kaip nepalankia linkme keičiasi bedarbių struktūra nedarbo trukmės požiūriu. Ilgalaikių bedarbių gretose atsiduria nekvalifikuoti asmenys, kaimo gyventojai, priešpensinio amžiaus žmonės. Jaunimo, nerandančio darbo vietos ilgiau nei pusę metų, dalis gana didelė. Akivaizdu, kad ryškėjant ekonomikos atsigavimui, augant gamybos apimtims ir bendrajam vidaus produktui (toliau – BVP), bedarbių įtraukimas į šalies ūkio atsigavimo procesus buvo minimalus.

Pažymima, kad Europos Sąjungos (ES) lygmeniu siekiant pažaboti aukštą ir vis nemažėjantį nedarbą, ypač struktūrinį, taip pat norint išvengti ilgalaikės socialinės atskirties, kuriamos ir įgyvendinamos užimtumo politikos priemonės turėtų būti nukreiptos darbo rinkos potencialo ir jos dinamiškumo ir lankstumo didinimui. Tokiu būdu ekonomikos atsigavimas siejamas su sąlygų, leidžiančių kurti daugiau darbo vietų, taip pat užtikrinančių didesnes įsidarbinimo galimybes bei adekvačią gyventojų, ypač pažeidžiamų, socialinę apsaugą, suda-

rymu. Pabrėžtina, jog aktyvios darbo rinkos politikos dalyvių grupė yra daugialypė; jų pažeidžiamumas darbo rinkoje apibūdinamas tokiais įsidarbinimo galimybes mažinančiais veiksniais, kaip neįgalumas, amžius, nepakankamas išsilavinimas, socialinės adaptacijos problemos.

Pritaikytos tikslinių grupių poreikiams ir ekonomiškai efektyvios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės ES užimtumo politikos kontekste laikomos vienu iš instrumentų, skirtu didinti gyventojų įsidarbinimo galimybes ir neleisti ilgam pasitraukti iš darbo rinkos.

Monografijos tikslas – atlikti sisteminę darbo rinkos ir jos pokyčių analizę, įvertinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį darbo rinkai (išskiriant pažeidžiamas grupes), atsižvelgiant į įvairias ekonomikos raidos ciklo sąlygas. Tikslui pasiekti autoriai atliko darbo rinkos ir jos pokyčių kompleksinę analizę, atskleidė darbo rinkos ypatumus, įvertino ekonomikos krizės poveikį darbo rinkai, atliko darbo rinkos politikos priemonių dalyvių dinamikos ir struktūros analizę, atsižvelgdami į makroekonominius procesus šalyje, nustatė atskirų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį jos dalyviams socialinės įtraukties požiūriu, parengė aktyvios darbo rinkos politikos priemonių darbo rinkai vertinimo metodiką ir jos pagrindu įvertino šių priemonių poveikį šalies darbo rinkai skirtingomis ekonomikos raidos ciklo sąlygomis.

Monografiją sudaro 3 pagrindiniai skyriai, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas.

Pirmojoje monografijos dalyje nagrinėjami darbo rinkos ir jos struktūros raidos ypatumai, atsižvelgiant į skirtingų socialinių–demografinių grupių padėties pokyčius, jos rodiklių diferenciacija, struktūra bei kaita. Daug dėmesio taip pat buvo skirta darbo pasiūlos ir paklausos raidos bei jų neatitikimo vertinimams, aktyvumo ir nedarbo ly-

gio rodiklių diferenciacijos pagal atskiras gyventojų grupes pokyčiams įvertinti. Svarbi yra ir tikslinių pažeidžiamų grupių padėties darbo rinkoje analizė. Neapsiribojant vienpusiška nedarbo analize, didelis dėmesys skiriamas gyventojų užimtumo ir aktyvumo pasiskirstymų vertinimams, kurie yra svarbūs aktyvios darbo rinkos politikos įgyvendinimo elementai. Tai leido suformuoti sisteminį požiūrį apie darbo rinkoje vykstančių procesų kaitą. Pagal atskirų grupių padėtį darbo rinkoje galima įvertinti jų konkurencingumo galimybes, kurios svarbios išskiriant ir nustatant aktyvios darbo rinkos politikos prioritetus.

Antrojoje monografijos dalyje pristatomos teorinės nuostatos atskleidžia sudėtingą ir daugialypę remiamoje darbo rinkoje vykstančių procesų dinamikos prigimtį bei patvirtina būtinumą įvertinti socialinius darbo rinkos politikos intervencijų padarinius ypatingų sunkumų įsitvirtinant užimtume patiriantiems asmenims.

Be to, šioje darbo dalyje diskusiniu aspektu išnagrinėta užsienio šalių ir Lietuvos mokslininkų patirtis tiriant aktyvios darbo rinkos politikos priemonių socialinį efektyvumą, pagrindžiami Lietuvos situacijai adekvatūs šių priemonių vertinimo būdai ir kriterijai. Bedarbių socialinės įtraukties aspektas, kaip vieno iš pagrindinių aktyvios darbo rinkos politikos (toliau – ADRP) priemonių siekinio, iš dalies atsispindi tokių autorių darbuose, kaip Kluve (2007), Card et al. (2009), Heikkila (2009) ir kt. Šių mokslininkų darbai sudaro metodologinio požiūrio, kuriuo naudotasi atliekant tyrimą, pagrindą. Tačiau iki šiol darbų, skirtų kompleksiškai apibrėžti aktyvių priemonių įtakos veiksnius bei įvertinti šių priemonių poveikį bedarbių socialinės įtraukties požiūriu, yra nedaug.

Ši monografija – tai svarus bandymas išsamiai išanalizuoti mūsų šalies bedarbių, patiriančių ypatingų sunkumų darbo rinkoje, situaciją ir dinamiką skirtingoms šalies ekonominės raidos sąlygoms bei

įvertinti taikomų aktyvių priemonių poveikį jų dalyviams socialinės įtraukties požiūriu.

Trečioji monografijos dalis apima ADRP priemonių vertinimą, kuris buvo atliekamas šiais pagrindiniais aspektais*: ADRP dalyvių dinamikos ir struktūros analizė, ADRP priemonių efektyvumas socialinės įtraukties požiūriu, ADRP priemonių įgyvendinimas teritorijose, pasižyminčiose didesniu nedarbo lygiu, ADRP priemonių poveikio darbo rinkai vertinimas, atsižvelgiant į makroekonominius procesus šalyje.

Monografijoje analizuojamas atskirų ADRP priemonių efektyvumas socialinės įtraukties požiūriu pagal darbo rinkoje pažeidžiamas gyventojų grupes; nustatytas priemonių, iš dalies finansuojamų Europos prisitaikymo prie globalizacijos padarinių fondo (EGF) lėšomis, poveikis tikslinių grupių užimtumui; įvertinta darbo rinkos politikos priemonių dalyvių dinamika ir struktūra, atsižvelgiant į makroekonominius procesus šalyje; įvertintas analizuojamų priemonių poveikis darbo rinkai skirtingais ekonominių ciklų laikotarpiais; atsižvelgiant į gautus tyrimų rezultatus, pateiktos išvados ir rekomendacijos darbo rinkos politikos priemonėms tobulinti.

ADRP poveikio darbo rinkai vertinimas buvo atliktas, atsižvelgiant į ekonomikos raidos ciklo netolygumus. Šiam tikslui pasiekti buvo pasinaudota tyrimo metu sudaryta ADRP priemonių poveikio situacijai darbo rinkoje vertinimo metodika. Suformuota metodika

---

* Vertinant ADRP priemonių poveikį pažeidžiamoms grupės socialinės įtraukties požiūriu bei analizuojamų priemonių poveikį darbo rinkai (2.2.4-2.2.5 monografijos poskyriai ir 3 monografijos skyrius), remiamasi mokslinių tyrimų projekto „Darbo rinkos politikos priemonių poveikis užimtumui įvairiomis ekonomikos raidos ciklo sąlygomis“ rezultatais. Projekto vadovė: dr. Laima Okunevičiūtė Neverauskienė.

yra svarbus aktyvių priemonių poveikio darbo rinkai vertinimo instrumentas. ADRP vertinimo metodikos naujumo elementus sudaro lyginamosios analizės metodo taikymo galimybių praplėtimas (pastarosios leidžia atskleisti specifinius aktyvių priemonių taikymo skirtumus, esant įvairioms ekonomikos raidos ciklo sąlygoms); regresinės analizės metodo taikymas, derinant jį su įprastinės analizės metodais; kompleksinio požiūrio formavimas bedarbių dalyvavimo ADRP priemonėse galimybių kaitai, pastarąją siejant su bendru šalies gyventojų aktyvumo raidos kontekstu.

Monografijoje pateikti analizės, vertinimų ir tyrimų rezultatai reikšmingi ne tik dėl naujumo – jie padeda kurti naują požiūrį į aktyvią užimtumo politiką šalyje. Atliktas darbas sudaro pagrindą aktyvios darbo rinkos politikos priemonių veiksmingumo stebėsenos sistemai, atsižvelgiant į skirtingas ekonomikos raidos sąlygas, šalyje tobulinti.

---

* Autoriai: Laima Okunevičiūtė Neverauskienė – socialinių mokslų daktarė, Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorė; Julija Moskvina – socialinių mokslų daktarė, Lietuvos socialinių tyrimų centro vyresnioji mokslo darbuotoja; Arūnas Pocius – socialinių mokslų daktaras, Lietuvos socialinių tyrimų centro vyresnysis mokslo darbuotojas.

1

Darbo rinkos raidos ypatumai, jos rodiklių diferenciacija ir struktūra. Darbo rinkos pokyčiai ekonomikos krizės sąlygomis

Changes of Lithuanian Labour Market in the Conditions of Economic Crisis and the Evaluation of Labour Market Policy Measures

Laima Okunevičiūtė Neverauskienė,
Julija Moskvina, Arūnas Pocius

Summary

The purpose of the monograph is to carry out a systematic analysis of the labour market and its changes, to assess the effects of active labour market policies on labour market (*distinguishing* the effects on vulnerable groups) taking into account the different periods of the economic cycle. To achieve that objective, the authors carried out the complex analysis of labour market and its changes, revealed the characteristics of the labour market, assessed the impact of the economic crisis on the labour market, carried out dynamics and structure analysis of the participants of the labour market policy measures, established a effects of separate active labour market policy measures on its participants in terms of social inclusion taking into account the macro-economic processes in the country, developed the assessment methodology of active labour market policy measures on the labour market and evaluated the effects of these measures on the labour market in country while different periods of economic cycle using this methodology.

Laima Okunevičiūtė Neverauskienė, Julija Moskvina, Arūnas Pocius.
Lietuvos darbo rinkos pokyčiai ekonomikos krizės sąlygomis ir darbo rinkos politikos priemonių vertinimas: monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2019. 520 p.

ISBN 978-9955-531-42-5

Monografijoje analizuojami nacionalinės darbo rinkos pokyčiai ekonomikos krizės sąlygomis, pristatomi aktyvios darbo rinkos politikos priemonių vertinimo metodologiniai ir praktiniai klausimai. Leidinyje pateikiami situacijos darbo rinkoje būklės ir pokyčių kompleksinės analizės rezultatai, atskleidžiami darbo rinkos ypatumai, pristatoma atlikta darbo rinkos politikos priemonių dalyvių dinamikos ir struktūros analizė, atsižvelgiant į makroekonominius procesus šalyje, diskusiniu aspektu išnagrinėta ir pristatoma užsienio šalių bei Lietuvos mokslininkų patirtis tiriant aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumą, pagrįsti Lietuvos situacijai adekvatūs šių priemonių vertinimo būdai ir kriterijai, parengta aktyvios darbo rinkos politikos priemonių darbo rinkai vertinimo metodika ir jos pagrindu įvertintas šių priemonių poveikis šalies darbo rinkai skirtingomis ekonomikos raidos ciklo sąlygomis, įvertintas atskirų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumas socialinės atskirties požiūriu, nustatytas šių priemonių poveikis darbo rinkoje pažeidžiamoms gyventojų grupėms. Monografija yra tarpdisciplininio pobūdžio. Monografijoje pateikti analizės, vertinimų ir tyrimų rezultatai reikšmingi ne tik dėl naujumo – jie padeda kurti naują požiūrį į aktyvią užimtumo politiką šalyje. Atliktas darbas sudaro pagrindą aktyvios darbo rinkos politikos priemonių veiksmingumo stebėsenos sistemai, atsižvelgiant į skirtingas ekonomikos raidos ciklo sąlygas, šalyje tobulinti.

Laima Okunevičiūtė Neverauskienė,
Julija Moskvina, Arūnas Pocius

**Lietuvos darbo rinkos pokyčiai
ekonomikos krizės sąlygomis ir darbo rinkos
politikos priemonių vertinimas**
Monografija

**Changes of Lithuanian Labour Market
in the Conditions of Economic Crisis and the Evaluation
of Labour Market Policy Measures**
Monograph

37,15 aut.l.
Leidėjas *Lietuvos socialinių tyrimų centras*
(A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius)
Spausdino UAB „*In Flexum*“